

PAMĚTNÁ KNIHA
OBCE PETŘÁLKY

Invent. číslo 190

Rev. 249

Pamätná kniha

obce **Petržalky**

Od roku 1935 do roku _____.

Obsahuje 500 (päťsto) strán.

Vladimír Šaupe
ved. notár

Eugen Koháry
starosta.

Eugen Koháry

Šarl Hec

overujúcí.

Podľa usnesenia obecného zastupiteľstva zo dňa 13. marca 1935, č. j. 625/1935 bol som zvolený ja Jozef Kótršál, účtovník obce za kronikára tunajšej obce, keďže prvý zvolený kronikár svoju úlohu nesplnil. - Funkcie som sa síce ujal ihneď pri doručení mi usnesenia obecného zastupiteľstva, so zápisom som ale započal až dnes, 28. júla 1935 po sobieraní najnutnejších dát.

Kronikár
sobe.

Narodil som sa 27. decembra 1896 vo Viedni a v roku 1922 som sa prisťahoval do tunajšej obce. Bol som pôvodne bankovním úradníkom a od roku 1926 som námestníkom v obce. Š počiatku ako administratívny úradník a od roku 1928 až po dnes ako účtovník. Súčasťou som sa svetovej vojny a bol som v marci roku 1917 na ruskej fronte ťažko ranený do nohy a som 75% invalida.

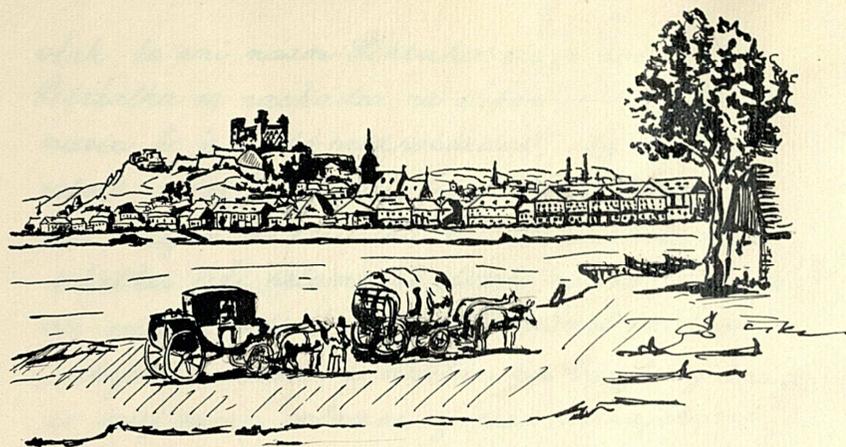
Popis obce.

Obec Petráalka, nemecky Engerau, leží na rozhraní troch štátov, československého, rakúskeho a maďarského a je jedinou čl. obcou na pravom brehu Dunaja. Od hlavného toku Dunaja je obec oddelená prí-

Poloha.

2

rodným siadom, patriacom k mestu Bratislave, pred
krátkym časom pomenovaným podľa Šyša. -

Z histórie Petržalky.

ed' sa Dunaj predral cez Slovenskú
báňu v Malých Karpatoch, zapo-
čal silnú meandračnú a skumu-
lačnú činnosť. Jej výslednicou je
aluvialna terasa na pravom brehu a mäkve
ramená Pečenská a Rusovská, ktoré ju na
západe a na východe v hrubých rysoch okra-
nicujú. Táto terasa má nadmorskú výšku
135 metrov a tvorí základňu obce Petržalka.

Minulosť Petržalky nie je dostatoč-
ne prebádaná. Práce o Bratislave Petržalku
respomínajú, alebo len okrajovo a to prevažne
až v posledných storočiach. Bokes zaradí-
je vznik osady do 19. storočia, Pékete,
na podklade kartografických dokumen-
tov do polovice 18. storočia. Ukazuje sa

však, že ani názor Pálffyho nie je konečný. Petržalka sa nachádza na takom dôležitom mieste, že je ľahko predpokladať, aby tu osada nebola už skôr. Jediný prechod cez Dunaj bol v tejto oblasti iba pri Bratislave a Petržalka leží priamo na tomto mieste, dokonca na ostrove, ktorý ju mohol chrániť pred tureckými vpádmi, a navyše na vyvýšenej terase, do istej miery ochrane aj pred dunajskými záplavami.

V archívnom materiáli bratislavskej kapituli sa spomína Petržalka, respektíve prediám Plancendorf už v 13. storočí ako donácia kráľa Ladislava (r. 1278). Archív Pálfyovského panstva obsahuje zmluvu o tom, že v polovici 17. storočia pribudala k panstvu novo založená Petržalka. Toto sa uvádza v peňažnom účte z roku 1679.

Osada vznikla na pozemkoch bratislavskej kapituli a Pálfyovcov, od ktorých ju osadníci odkúpili.

V roku 1753 ležala na severnej časti ostrova, ktorého severozápadný a severný okraj obmýval tok Dunaja (Pečenské rameno bolo vtedy hlavným tokom) a ostatné strany obtekalo Ra-

pidulské rameno, ktorého zvyšky sa v podobe
prieklbín zachovali dodnes. Keďže prví osad-
níci boli Nemci a potomčeni Chorváti z Bur-
gonlandu, ktorí sa tu usadili ako ušľachtenci
pred Turkami, osada dostala meno Engerau
(čo značí ~~ušľach~~ niva, na rozdiel od širšej nivy,
od ktorej bola oddelená Kapidulským ramenom).

Osada Engerau mala asi 30 roľníckych
usadlostí. Sústreďovali sa na dvoch paralelných
uliciach, ktoré smerovali od Pečenského ramena
na východ ku Kapidulskému ramenu. Boli
to ulice Školská a Sedliacka, ktoré s dneš-
nými Makarenkovou a Sedlieckou. Obe ulice
boli spojené s dvoma priečnymi ulicami, zá-
padnou, ktorá sa zhoduje so severným úsekom
Lysenkovej a východnou, ktorá sčádza z du-
najskeho mosta a po prekročení Kapidulského
ramena, pokračovala smerom západným na
Piedeň. Na západnom okraji Školskej
ulice, na vyvýšenom brehu Pečenského ra-
mena stál kostolík, ktorý sam pre osadni-
kov postavila bratislavská kapitula ešte
v roku 1672.

Na miestach, kde sa dnes nachádza
sád „Janka Kráľa“, rozprestieralo sa červé
dunajské nábrežie, zalievané pri povodniach
mocnými vlnami Dunaja. Roku 1771 narú-
-

díla Mária Terézia poslať hradze proti záplavám, čím bol vlastne položený základ k úprave terénu, ako ho poznáme dnes.

V tomto vojovom štádiu zasiahli Peľšťalku napoleonské vojny, v ktorých jej obyvateľstvo veľmi trpelo. V pamätnom roku 1805, v ktorom bol

KOSTOLÍK NA BREHU PEČENSKÉHO RAMENA
Z ROKU 1672.

po známej bitke troch cisárov pri Slavkove, v Primateciálnom paláci 26. decembra uzavretý Bratislavský mier, zničilo francúzske vojsko Peľšťalku prvý raz. Po bitke u Aspern v roku 1809 napadli francúzske vojská Peľšťalku znova. Svoj tábor si rozložili na priestore, kde sa dnes nachádza LŠU na Makarenkovej ulici. Prudké boje sa odohrávali v oblasti kostolika na brehu Pečenského ramena, kde mali francúzske vojská zákopy, z ktorých odstreľovali bratislavský hrad. Napoleon

prešiel Petržalkou do Bratislavy a navštívil hrad.

V prvej polovici 19. storočia sa petržalské nábřežie ďalej upravovalo. Pustiť neprívetivé prostredie sa zmenilo o niekoľko rokov na rekreačnú oblasť, kde starí bratislavčania radi trávilí chvíľu odpočinku. Roku 1826 tu vystavali štýlovú kaviareň „AlI-caffé“, ktorá sa nachádzala v susedstve dnešnej stanice propeleru.

Podnikavý bratislavský herec a meskór riaditeľ divadla Ján August Altkeller, zvaný tiež Sloger prišiel na myšlienku vybudovať v tomto krásnom prostredí divadlo pre letné sezóny. Tak 26. júla 1828 došlo k otvoreniu letného divadla na počesť všetkých Anien, pričom obrátcím predstavením bola hra od dramatika Müllera „Groß Wätkron“. Divadlo upravili ako amfiteáter, po čom dostalo meno „Aréna“. V letných mesiacoch divadlo bratislavčania hojne navštevovali. Vystupovali tu Girardi, Blasel, Rakovic a iní známi herci z Viedne, Budapešti a Bratislavy. Arénu roku 1900 čiastočne zbúrali a jej zvyšky slúžili ako sklad. V kro-

nike Aviny je zaznamenané, že v roku 1339 bol ako divák prílomný cisár Ferdinand I. pri príležitosti otvorenia snemu v Bratislave.

V druhej polovici 19. storočia po zanesení Kapitulského ramena sa Petržalka rozrástla smerom na juh.

Dalekosiahly význam vo vývoji Petržalky má postavenie železničného mosta cez Dunaj, ktorý ju nabevalo spojil s Bratislavou. Predchádzajúce mosty boli prevažne drevené a po suchých zimách ich lády nezriedka sťahovali. Po jednom z týchto drevených mostov, ktorý nechala postaviť Mária Terézia, ostala neporušená drevená socha Jána Nepomuckého. Socha bola donedávna umiestnená v káplničke na nábreží, vedľa AU-CAFFE, kde úšdil pôvodne most do Petržalky. Teraz sa nachádza na priestranstve pred katolíckym kostolom.

Do súvislosti so starými mostami sa dáva i latinský názov mesta - Posonium, ktorý sa odvodzuje od latinských slov ponere - ponere (položil mosty - posui posuidum, a toho vari presmyčkou Posonium).

BRATISLAVA S PETRŽALKOU NA ZAČIATKU 17. STOROČIA. (DREVOREZ)

Nový most postavili v rokoch 1890-1891. Priniesol Petržalke železnicu a počiatky industrializácie. Takmer súčasne vznikajú prvé závody, piana píla bratov Harschovcov (dnešná Preglička) a fabrika na smalovaný riad "Comadit Gesellschaft Westen - Stanz und Emailierwerke Pressburg - Ligelfalu" (základný závod dnešných SHZ). K týmto závodom čoskoro pribudli ďalšie a to Gumon, Avenarius a Duvayova tehelná, neskôr závod "Gumi und Ballata Werke AG" (dnešný závod Matador). Petržalka sa stala veľkým priemyselným strediskom. Za prácou do Petržalky prichádzajú obyvatelia blízkych Kopčian,

MÁRIA TERÉZIA NA PETRŽALSKOM
NÁBREŽÍ.
18. STOROČIE.

Bratislavu, Wölfskhalu, Kleinburgu, Bergu
a Edelskhalu. Začína sa hromadná bytová
výstavba. Vznikajú nové robotnícke štvrte,
ktoré už nemajú nič spoločného so starou
rolníckou Petržalkou. Prvá väčšia na
východ od železničnej stanice a druhá
menšia na zanesenom dunajskom ramene,
v blízkosti parnej pily na severozápadnom
okraji Sadu Janka Kráľa.

Doprave slúžila nová železnica, ktorá
sa v Petržalke rozdvajovala na Parndorf
a Rusovce, a v roku 1914 otvorená ele-
ktrická železnica z Bratislavy do
Viedne. Táto umožňovala pri stagnácii
stavobného ruchu v Petržalke za prvej
svetovej vojny dochádzku robotníctva
z Bratislavy i naopak.

Najväčšie možnosti rozvoja sa nas-

MARXOVA ULICA - HLAVNÁ DOPRAVNÁ
TEPNA PETRŽALKY (ROK 1935)

MARXOVA ULICA - KONEČNÁ ZASTÁVKA AUTOBUSU
Z BRATISLAVY (ROK 1935)

MARXOVA ULICA PRED ÚPRAVOU ASFALTOVET
VOZOVKY. (1935)

kykli Petržalke po pripojení k Českosloven-
skej republike v roku 1919. V Petržalke
sa usádzajú prisťahovalci zamestnaní v pe-
tržalských závodoch i v štátnych službách.
Počet obyvateľov búrlivo rastie. V roku 1921
bola v Petržalke ako jedna z prvých v
Bratislave založená organizácia Komunis-
tickej strany Československa. Táčila hneď
od prvopočiátku medzi veľmi aktívne.
Potvrdzuje to aj výpis Slovenskej archívnej
správy, v ktorom sa už 26. októbra 1923
uvádza veľké verejné zhromaždenie a 25.
mája 1924 verejné oslavy prvého výročia za-
loženia Federatívnej robotníckej delovýchov-
nej jednoty v Petržalke. Konali sa tu
konferencie organizátorov kunit KSC.
Na verejných zhromaždeniach rečnili a
na práci petržalskej straníckej organiza-
cie sa podieľali súdruhovia Štefan Major,
Vincenc Brunovský, Pechsl, Križ a ešte
aj teraz aktívni, hoci na dôchodku sú-
druhovia Galbo, Šárarsz a iní.

Petržalka sa neustále rozrastá a
stáva sa najväčšou obcou v Československej
republike. Má okolo 18 tisíc obyvateľov.
V tom čase existovala v Petržalke jediná

cirkoná ľudová škola, postavená ešte v roku 1848 na Školskej ulici (dnešná 15u na Makramkovej ul.). S rastúcim počtom obyvateľov bolo potrebné uvažovať o starbe ďalších škôl, ako základného predpokladu rozvoja vzdelanosti. V roku 1908 bola daná do prevádzky nová budova štátnej ľudovej školy na Marxovej ulici (dnešná 208 Zádunajská ul.) a v rokoch 1932 až 1937 štátne ľudové školy v Starom Kláji a v Porišišti a Meštianska škola na Jánošíkovej ulici (dnešná 208 Jazmínova ul.). Zlepšovala sa školská dochádzka i kvalita školskej práce.

Utvárali sa stále lepšie podmienky pre vývoj hmotnej a duchovnej kultúry. Širšie sa uplatňovali početné možnosti techniky a civilizácie, ktoré boli známe už v minulosti. Elektrifikácia a motorizmus si razili vlnami cestu do všetkých odvetví života. Doprava v Bratislávke bola rozšírená o autobusovú linku, ktorej konečná zastávka bola na konci Marxovej ulice (pri dnešnom kine Iskra) a v Bratislave pri obchode Neurátek (pred dnešnou predajňou „Pryba“ na nám. SNP). Doprava nabývala na význame, že vznikali komplikované dopravné situácie na Viedenskej ceste pri katolíckom kostolíku, teda v mieste, kde bola cesta naj-

POHĽAD NA PRIESTRANSTVO PRED NOVĚM
KATOLICKYM KOSTOLOM OD KONEČNEJ
ZASTÁVKY AUTOBUSU NA MARXOVEJ ULICI.
(NA TOMTO PRIESTRANSTVE JE TERAZ POSTAVENÁ
RESTAURÁCIA „LIPA“, SAMOBLUHA „POTRAVINY
A BUDOVA NÁRODNĚHO ÚFRORU.)

POHĽAD Z HUSOVEJ ULICE, ZO ŽELEZNIČNEJ
TRATE NA BRATISLAVSKÝ HRAD.
NA TOMTO PRIESTRANSTVE SA TERAZ NACHÁDZAJÚ
DREVENĚ BUDOVA SLOVENSKEJ TELEVIŽIE NA
SITNIANSKEJ ULICI.

súšia. Na nátlak Správy elektrickej dráhy vo Viedni, vyriešili kompetentní činitelia plynulosť dopravy na tomto úseku, že dali zbúrať leno historický kostolík a rozšírili vozovku. Stalo sa to v roku 1931. V tomto roku vyhorel Popperov parný mlyn, ktorý stál v priestore, kde sa dnes nachádza zberňa ovocia na Makarenkovej ulici. Medzi obyvateľstvom sa povrávalo, že je to tresť boží za zbiraný kostol. Už v roku 1932 bol postavený terajší katolícky kostol. Bol postavený za 60 dní čistého pracovného času. Projektovú dokumentáciu poskytol bez náhrady Baťa a finančné prostriedky jednak Správa elektrickej železnice a jednak farský úrad pri Dóm kostole v Bratislave. Drevo darovali majitelia parnej pily bratia Karschovi a plech rávod Štore (terajšie SMZ). Väšm hlavnou mierou na krytí finančných nákladov sa podielali miestni farníci. Celkove hrubá stavba i s pozemkom stála na tie časy stovské peniaze. Bolo to niečo vyše milióna korún. O rok neskoršie bola na Marxovej ulici postavená evanjelická ľudová škola, ktorá slúžila tiež ako modlitebňa.

V rokoch 1930 - 33 xasiáhla i Petráalku hospodárska kríza. Priemyslová výroba po-

klesla na najnižšiu triednu úroveň a počet nezamestnaných sa stále zväčšoval. Zhoršovala sa životná úroveň obyvateľov. Podporu v nezamestnanosti dostávali len robotníci organizovaní v odboroch, ostatní sa museli uspokojiť so sbráčenkami, t. j. týždennými poukážkami na potraviny v hodnote 10 až 20 korún. Za tejto krízy sa rozšírili triedne boje. Úspešne čelili narastajúcej existénčnej neistote, vyžadovalo dobrú organizovanosť a jednotný postup v boji sa práva pracujúcich. Za tým účelom sa zriaduje i v Petržalke na Wilsonovej ulici č. 48. dňa 15. novembra roku 1932 stály sekretariát Miestnej organizácie komunistickej strany. Viedol ho senátor Pídlík. V miestnom vedení komunistickej strany boli Jozef Benko, Martin Borsányi, Vilém Juhász, Jozef Brablík, František Pavosli, Ján Flis, Jozef Rabina, František Švecič, Mária Nôsková, Mária Wágnerová, Katarína Wágnerová, Štefan Kincze a Jozef Ditrich.

Komunistická strana dosahovala značné úspechy nielen v mzdových bojoch a v knutí nezamestnaných, ale viedla i boj politický. Dôvera v politiku komunistickej strany bola vyjadrená tiež zvolením komunistu Rudolfa Kríža za starostu obce Petržalka v roku 1932.

V tomto období je v závode Malador vydávaný ilegálny časopis "Malador", v ktorom sú ostro kritizované podmienky za ktorých robot-

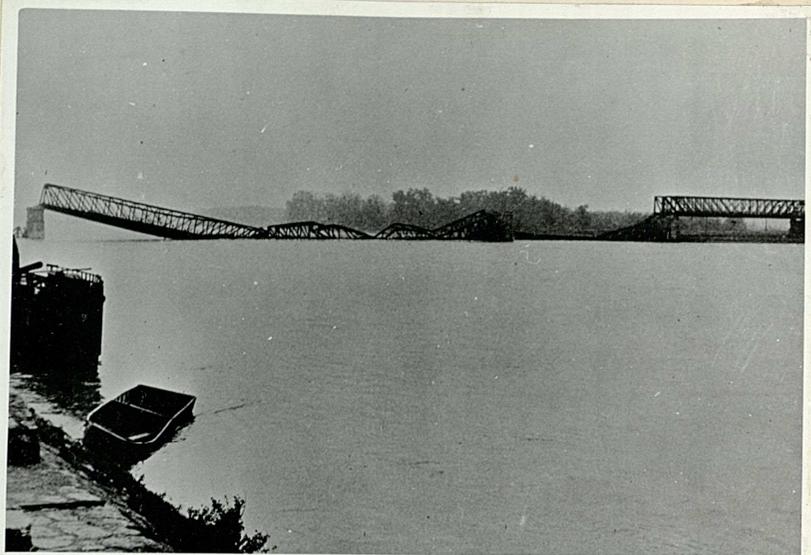
níci pracovali. Najmä mládež pri nízkej made bola do krajnosti vykorisťovaná. Komunistom v týchto časoch pomáhali a medzi nich radi chodili funkcionári KSC sudruhovia Karol Bačilek, Viliam Štoký, Jozef Major, František Lupka, Dr. Vlado Klementis, Václav Šikule z Prahy, redaktor Eugen Barel, sudruh Róth s manželkou a ďalší. Ichôdze sa konali na vopred dohodnutom mieste v prírode, alebo v hosťincoch u Bielika, Vágka, Friklera a Vorka.

V tridsiatych rokoch sa tiež ostro vypracila politická strán príslušníkov národnostných menšín. Značná časť nemeckého a maďarského obyvateľstva Peľtžalky sa nedala stihnúť fašistickým a separatistickým smerom, našla svoje miesto v KSC a iných pokrokových organizáciách, alebo ich aspoň podporovala. Ale napriek tomu vo vzrušenej atmosfére tridsiatych rokov sa časť nemeckého obyvateľstva dostala do vleku reakčných strán, ktoré mali k republike a k demokracii výslovne negatívny pomer.

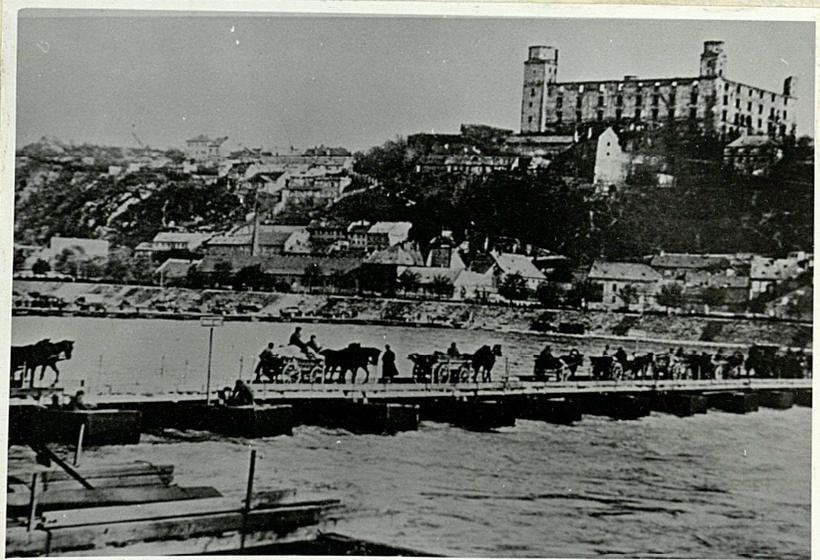
Politika fašistických vlád Nemecka a Talianska prinášala nebezpečenstvo novej imperialistickej vojny. Rozpínanosť Nemecka sa bezprostredne zameriavala na Československo, ktoré stálo v ceste jeho plánovaným výbojom proti

Sovietskemu vzäsu a na Balkán. V rokoch 1935-38 začali sa budovať na západných hraniciach štátu a teda i v Petržalke opevnenia na spôsob Maginotovej línie, ktoré do dnešného času, keďže neboli použité, stoja ako nové pamätníky tejto podupnej doby. Napriek protestom verejnosti československá vláda prijala 30. septembra 1938 Mnichovský diktát a tak po obsadení Rakúska bola i Petržalka dňa 10. októbra 1938 pripojená k ríši. Sam Hitler presíel Petržalkou ako kedysi Napoleon, ale len do polovice mosta, kde bola určená nová hranica.

Roky 1938 - 1945 v Petržalke sa vysnačovali stálym gestapáckym naháňáčstvom a perzekúciou. Boli to roky biedy, strádania, prejavovali sa nedostatok potravín i oblečenia. Mnohí občania Petržalky, menovite komunisti boli pozatváraní vo väzniciach alebo koncentračných táboroch. Boli medzi nimi Rudolf Kříž, bývalý komunistický starosta Petržalky, ďalej Rudolf Zimmermann, bratia Erdšiovci, Anton Pěrnad, Juraj Bendl, Zemanek a ďalší. Dva najväčšie závody Malador a Kovosmalt prevzali Nemci a pričlenili ich k videnskej Semperitke. Noví majitelia odviekli časť výroby do svojich závodov v ríši. Výroba sa preorientovala na vojnové účely. V Maladorke sa začali vyrábať benzínové nádrže pre lietadlá, lisované podušky na

USTUPUJÚCE NEMECKÉ VOJSKÁ ZNIČIL HOST CEZ DONAJ.

PROVIZORNY PONTONOVÝ MOST CEZ DONAJ POSTAVENÝ SOVIETSKOU
ARMÁDOU.

lanky a rôzne iné potreby pre nemeckú armádu. Napriek tomuto policajnému režimu, napriek nebezpečenstvu života pracovali v Petržalke ilegálne buňky komunistickej strany, ktoré spolupracovali s ilegálnym komunistickým hnutím na Slovensku, a ktoré organizovali sabotážne akcie výroby v petržalských závodoch. Mnohí z týchto skupín doplatili na to i svojím životom.

Koncom druhej svetovej vojny stratila Petržalka aj spojenie s mestom, lebo ustupujúce nemecké vojská sničili most, aby samedzili postup sovietskej armády do Bratislavy. Vtáraný postup

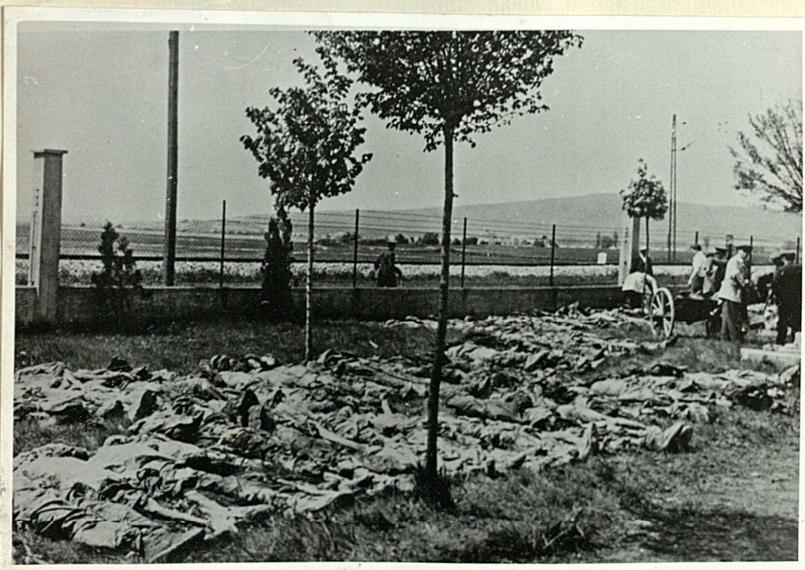
však nezastavili. Dňa 4. apríla 1945 boli Petržalka s Bratislavou oslobodené. Na Petržalku sa vstáhovali tie isté úpravy ako na každom nemeckom meste a dedine, ktoré oslobodila od Hitlerovcov Červená armáda. Preto sa stali i závozy v Pe-

ny na väšňoch koncentračného láboru v Petržalke dopustili. Petržalka zaplatila za slobodu veľkú, krvavú daň.

K historickému úvodu boli použité literatúra a podklady:

1. Kľapan Klačúnda, profesor SVŠ Petržalka: Z histórie Petržalky,
2. Kusa-Kropilák: Československé dejiny,
3. Dr. Kosina: Dejiny svätové,
4. Materiály z archívu mesta Bratislava,
5. Króniky: ZDS Petržalka, Ladunajská ul. 27,
ZDS Petržalka, Jasminova ul.,
závodu Malador Petržalka,
závodu Kovosmald Petržalka
závodu Preglejška Petržalka
6. Materiály pripravené súdruhom Karolom Merim.

OBETE FAŠISTICKEJ BEŠŤIALITY Z ODKRYTÝCH MASOVÝCH
HROBŇI PRI SEVEROZÁPADNOM MŮRE CINTOPIŇA